

László Péter: **A magyar oktatás „Athénje”, - Debrecen, különös tekintettel a magyar valamint Kárpát-medencei természet-környezetvédelem ősi didaktikai forrásvidékére**

Rezümé

Debrecen a fenti címet nemcsak egyháztörténeti, oktatástörténeti múltjával érdemelte ki, de gazdasági, ipari, mezőgazdasági-tájékoztató, sőt egyáltalán történelmi múltjával, azáltal hogy *erős oppidumként* védte lakosait, intézményeit, céhjeit az iszlám hódítók önkényének kedvétől. A megerősödő oppidum ráadásul még egyféle „elitképzést” is meg tudott honosítani, amely azt az értelmiségünket segítette kialakítani, -„relativizálva” a bécsi udvari „testőr-körök” néha nem igazán előremutató hatását, - ami segítsére *Pápán, Patakon* kívül nem túl sok példa sorolható mai kis hazánkon belül (csak „odaát” Erdélyben /Nagyenyed, Gyulafehérvár, Kolozsvár). A *Bodrog-parti Athén mellett* (Ti. Sárospatak), - Debrecen tehát joggal viselhetné e címet: A magyar oktatás Athénje! Áttekintésünkben kutatva kezdetektől a közbülső állomásokon át mai időkig hatolunk, de tematikájában nem egy olyan precízen kidolgozott kronológia révén haladva, mint amit a kritikai jellegű (erre az irodalomban igyekszünk hiánytalanul utalni) feltárások kitérőnek magul elé (vö. Patak), hanem inkább az *eszme, a mentalitás „titkát”* felkutatva. Mai iskolákban – sajnos - az *ethosz* helyett egyre inkább *tömegoktatás* jelent meg. Ez erdélyi és magyarországi felmérések (EUROSTAT-minősítéssel) egyaránt megerősítik. Ezt a helytelen arány- és mértéktesztésben való intézményesülési (?) eltévelygést nyilván mi is szeretnénk visszafordítani. Az első részben a hellenizmust felidéző (a koiné-görög oktatása kötelező) „*klasszikus időktől*” kiindulva áttekintjük az érdekesen formálódó korszakokat. A második részben azonban már csupán csakis a XX.-sz.ra korlátozzuk figyelmünket. A „klasszikus” időket is vizsgáltuk, amikor még Bécs nem szólt bele közvetlenül a Kollégium bensőséges életébe, majd a nagy „földrengések” jöttek, a *jozefinizmus*, megszállások, később az 1950-es évek vidéki városainkat is sújtó, -*terrorisztikus politikája*, s rá a *bársonyosabb ún. „békepapság”* szintúgy gyarmati korszakai, végül az újabb keletű változások begyűrűzése az Intézménybe... De ez már a XIX. század története, (bizonyára talán sok mindenben tévedhetünk ilyen kicsiny rálátási távlatból.) A Debreceni Kollégiumnak persze volt egyházi háttere, mai nyelven *fenntartó testülete*, de ez nem hatott fojtóan a diákság szellemi életére nézvést. Sőt nemegyszer a református tanárok, sőt főigazgatók is a saját egzisztenciájukat kockára tették azért, hogy diákjaikat védjék (Tóth Endre egyháztörténész professzor). Sok közülük mindezt büntetés, meghurcoltatást is vállalt. Nyilván ezekben a mindenkori egyházi felső vezetés nem mindig volt karakán, és igazán következetes, de ez – a lengyel és balkáni intézményekkel összevetve, - sajnálatosan a Pázmány T. Egyetemen és Esztergomban is „jól” kimutatható „elhajlás” része – vagy ezen „elhajlások” egyféle aspektusa - volt. E tanulmányban viszont most nem ezen árnyoldalt fókuszáljuk átvilágításunkkal, hanem – ezt előzvést - a *’napos-oldalon’* tájékozódunk, gyűjtve tapasztalatokat és felismeréseket, - amit talán mai, **évfordulás** világunkban, is lehet kamatoztatni.

A Bevezető elé

1. **Megemlítendő Báthoryak, a Báthory királyi „sárkányos” familia adta a nevet Nyírbátor-Bátorligetnek, annak a tájvédelmileg ’szent toposznak’ is, ahol is a legelső hazai természetvédelmi „szenzáció” megmutatkozott (szibériai hamuvirág, szibériai nősirom az alföldi „pusztában” 1941, Tuzson János,¹² PP.TE),**
2. **ugyanígy Brassai Sámuel – a későbbi a Bajor Királyi Növényzeti Társulat megbecsült tagja - A Diószegi Sámuel s a Fazekas Mihály-féle ún. „Debreceni” füveskönyvekkel rótt a Radnai, a Bucsecs, a Retyezát, az Apuseni hegyvilágot, Trieszt-Fiume Quarner-karsztját, és ezen indítással hatolt be az Alpok (Salzkammergut, Daschtein), majd messzibb Broken, Párizsi-**

¹² Tuzson János, a „Tuzson-iskola megalapítója” 1915-ben járt is kutatni Debrecen, nevezetesen a Debreceni Nagyerdőn gyűjteni.

medence, Berlin és Bajorország egyes kiterjedt erdős területeire, illetőleg ligeterdeibe, mezeibe.

Az iskolák (Debrecen), tehát a növényrendszertani, - s persze a gyógynövény-ismereti - munkálatokat mélyítették el. Igencsak jellemző, hogy Mélius Juhász Péter akkor tipikus (vö. Beyte, Clusius) *Füveskönyve* alapvetően Adam Lonicerus (Marburg Univ., Kiadója Frankfurt) kissé elszűrt alkalmazása volt. A germán polihistor (1557/Frankfurt) még három évvel előtte 1554-ben matematikával foglalkozott, azzal sem túl nagy sikerrel. Mélius-féle átvétel, vagy „szövegalkalmazás” is erről árulkodik! Ilyen *poetikus-botanikai* részleteket ír le Mélius Juhász: „*ha mézzel őrlve töröd s egy kis faolajjal elegyíted, még a megrothadt sebet is begyógyítja*”, vagy egy hasonlóan poetikusan túlzó, de mégiscsak pozitívabb kifejeletű „*költői kép*” s ugyancsak tőle: „*ha a gyökerét összetöröd ecettel, a Szent Antal tüzeit is megoltja.*” Ezt a munkát - a történelmi súlyát ítélve tényleg a nagytekintélyű Melius - Debrecenben „alkotta” – Aristoteleshez, Pliniushoz képest ez visszalépés - , már *püspökként*, de – méltányosságból megemlítendő - halála után jelenhetett meg, így utómunkálatokat nem végezhetett, azonban ebből bizony botanizálni, terepmunkával foglalatzkodni még nem lehetett. Csakis *Diószegi S. és Fazekas M.* vitték véghez Debrecenben az áttörést, amivel tájainkon a modern botanika beindulhatott. S melynek még az erdélyi Csukásig, a Keresztény-havasig, / Brassóig is (a Déli-Kárpátokig is elért hatása: nevezetesebbek - Brassai Sámuel gyűjtés: 1830-1834; Fuss M. 1847- 1866, és utóbbit megelőzve Baumgarten J.Ch. Gottlieb: 1816-1830/1943).

Bevezetés: Az alábbiakban,- Általános, Gazdasági, Társadalmi, Oktatás-és Neveléstörténeti, valamint Művelődéstörténeti Bevezető következik.

Általános Bevezetés: Egyházpoltikailag, - főleg egyház-és vallástörténetileg, - inkább a reformátusok Rómá-jának tekintik a „*cívus várost*”, *Debrecent*, de művelődéstörténetileg sokkal inkább a hellenizmus előtti, azaz nem a hódító, de *teremtő Athén*, inkább mint a „*fogyasztói*” azaz a habzó császárvárosi-Róma/ vö. Bécs lehet – ebben az alkalmazott esetben - a leginkább jól alkalmazható tehát az ide illő *metafóra: Oktatásunk Athénje.*

E *cívus várost*¹³, annak is *Nagytemplomát, és 'Gályarab Emlékművét'* a római pápa, boldog II. János Pál is felkereste, s leróttá tiszteletét a mártírok előtt, ami részéről nem köteles tisztelet, de őszinte bánat-felindítás és megnyilvánulás volt.

Gazdasági- Társadalmi Bevezetés: Ebben a városban (falu/ X.-vége. XI.sz.?) hamar – XIII.sz-ban (Rophoin bán, és Péter/*Péterfia utcai kapu*) fejlődésnek indult az ipar. XIV. sz-i Debrecenben már *népies-szűcs, mézeskalács és mészáros-hús műves* céh lehetett,¹⁴de hamarosan *molnár, kovács, tímár, kádár, bognár* is jelentős súllyal szerepelt a piacokon. A fazekasok céhjenek okirata pl. 1555-ből való. A kocsigyártás, szűrős-ködmönös „*vállalkozók*” messze híresek voltak. A XIV-XV. sz-i malmi-„*ipar*” még úgy működött hogy barmok *gyalogmalmokban* járattva őrlték a gabonát. Mindezek talán 1470-ben bukkanhattak fel, s időben talán Kolozsvárral egyszerre (ottani lenszövő céh: *Városi Céhlevele*).¹⁵Ezért azután apró műhelyű szíjjártók, lószerszámkészítők, kötélverők, szegkovácsok

¹³ Debrecen, mint a „Magyar Szabadság Őrvárosa” (*Baranyi Béla* monografikus: 2001.*Debrecen és térsége/Ceba, 292.*) ; 2002, *Hajdú-Bihar...*, Ceba, 38.; *Debrecen Nagyvárad Agglomeráció, 2007*, stb...)

¹⁴ Az összehasonlításul Goblinus püspök Erdély főpapja jóváhagyásával „*Királyföldön*”/Erdély az első hiteles céhlevél 1376-ból való, ebben Szebenben, Szászsebesen, Segesvárt, Szászvároson működő céhek számára viszonylag részletes szabályzatot adott, ahol is már 19 céh működött: (mészáros, pék, tímár, szűcs,varga, kesztyűs, késes, szabó, kalapis, kötélverő, takács, kádár, fazekas, ijjártó), extrapolálva Péter, vagy Rophin családja (pl. Péterfia család) már akár 1470 től rendelkezhetett közülük effélével. Ó-Kolos-várt is épp ekkortájt alapítottak lenszövő céhet...a környék (Torockó, Tordai-hegység) hegyi lenjeinek feldolgozására.

¹⁵ 1292-ben már nem falu, ekkor épül ui. a Szent András templom, azaz a Nagy- Alföld legmonumentálisabb gótikája! A városról tudjuk, hogy elsősorban nem növénytermelő hanem állattenyésztő volt, a török a lábon járatható ún. „*lábasszöszagra*” (bivaly, marha) ui. nem vetett ki adót, így hát búzát csak saját ellátásra , saját sütési igények kielégítésére használták, de még takarmánygabonát sem vittek eladni a szénapiacokra. Így nem csoda hogy *mészáros, tímár, nyerges, szíjjártó, varga, csizmadia, szappanos, fésűs, gombkötő, szűcs, söveges, szűrűszövő, posztónyíró, kalapos, ijjártó* mesterségek virultak. Az erőltetett gabonaemeléssel nem idéztek

voltak számos helyen, ennek az „iparnak” (XIV.sz) kiszolgálására, ám a kereskedelem nem csak egyetlen szűkös főutcában - mint a pl. korabeli Szegeden, hanem egy „*oválisnak*” tekinthető térben zajlik. Utcáiban sok nemű és szétágazó ipar volt itt,- ennek ellenére hamar XV- XVII. sz., céhbe tömörültek (csizmadiák, szűrszabók, fegyverkovácsok, bútorasztalosok, vasneműek, fűszerárusok, kelmések, kerékgyártók hintókhöz).

Oktatástörténeti Bevezetés: A céhigazgatáshoz azonban nem csak („szupra”-) pl. céhjelvénnyel- és infrastruktúra kellett, de kellett hozzá alkalmas céhrendszabály, céh-„alkotmányozás” is, mellyel a céhek szakmai minőségi szintjét óvták, védték. Ennek biztosítására képzett emberek kellettek. De ekkorra- pontosabban a XVI- XVII. sz –ra, már a vidéki nemes is úgy gondolta, ha *elit-képezdében* teszi gyermekét, jobban jár mintha otthon a felfogadott házitanító okítja. Így jobban tud beleilleszkedni a mezőváros életének pezsgésébe, olykor zajló társadalmának örvénylésébe. Ezek az *elitképzés számára* jól-kigondolt oktatási helyszínek voltak, másutt a katolikus, majd kissé később itt az Alföldön református kollégiumok (Patak, Debrecen).

(Itt e „cívus városban” példának okáért,- volt hogy, ha a Kollégium környékén felkérték a leányzót táncot-ropni, ámde ha mindeközben valahogyan „tetten” fogták azaz elkapták a táncoló ifjat is – „*őkelmét jó-erővel el-kovártélyozódva*”- mint azt vagyis a lehetségesen elképzelhető „*legilletlenebb foglalatosságot!*” üzőt, úgy jó „24 óra elzárásra” sújtották, a Kollégiumban. Idézetek *Kéziratok korabeli jegyzőkönyvből* valók.

Művelődéstörténeti Bevezetés: Mint látni fogjuk fizikus, úrkutatási, matematikai, irodalmi talentumú zsenik szellemisége születhetett ezen intézményben. Életük nem mindig volt azonban tudományos aszkézis. Fel kellillantani életvitelüknek tehát ezen aspektusait is, azaz mind az (*tréfás, és kevésbé könnyed*) árnyoldalakat vetni, de főképpen mind inkább a döntőbb súlyú, és kihatású tényező „*Napos-oldal átragyogásait*” - példaképen az utókornak felmutatni! Művelődéstörténetileg Debrecen mindenkoron – nemcsak IV. László alatt, Mátyás, vagy a rákövetkező törökvilágban, s Kossuth-kormány idején – lehetett tipikus „magyarsági őrvárunk.” Móricz például kendőzetlen őszinteséggel így ír az erőteljesen belvárosi ún. „Kávéházi Konrádok”¹⁶díszfiguráitól: „*Most is debreceni alapokon állok, sose volt kedvem, és szerencsére nem is voltam rákényszerülve, hogy a pesti journalok utálatos levegőjében én is befülledjek, és modernista blazírtá... no meg kozmopolitává...*” váljak. Móricz ZS.¹⁷

I. RÉSZ

Kollégium a „klasszikus időkben”

A magyar iskolatörténet „erős bástyája” (teológia, matematika, fizika, irodalom, klasszika-filológia, kantionalé-zeneművészet, szónoklattan), nos tehát íme, ez a „*hét bástya*” volt oktatásában a Debrecen Református Kollégiuma kezdeti fő-erőssége.¹⁸ Ám jellemnevelésében – amit adni tudott és adott is – mégiscsak sokkalta több. Ezt a sajátos és sokszoros többletet szeretnénk az alábbi fejezetekben felhozott példákkal bemutatni. (Itt csak annyit: A *Magyar Lánynevelésnek*, is épenséggel úttörő módon, - meg a *Debreceni Dóczy/Dóczy-iskola volt a nevelésügyi alapiskolája*,

elő monokultúrát. Ezért nem alakultak ki „kultúrsivatagok”, de a legeltetésre, sőt pusztai-legelői kocsinyom-használatra is odaügyeltek (szerencsésebb korokban). Piacozásuk is jól alakult. Miért respektálta a török ezt az oppidumot? Nyilván az előzmények hordozták, adták tekintélyének súlyát. A fenti mesterségekre jól alapozott **országos vásár** 15 napig tartott! Mátyás meg még az árumegállító jogot (vö. Bécs), is Váradtól elvette és Debrecennek adta.

¹⁶ Eredetileg *Conrad von Hötendorf* K.u.K. vezérkari főtitest, de más – tőről meszett nemzeti irodalmiságával nem büszkélkedhető, azzal,- a nép szemében vezérkari előmenetelében nem igazán kitűnő -, de sokkal inkább tudálékos - személyiségekre is elterjedten kezdik alkalmazni.

¹⁷ „*A zszurnalisztika emberei többnyire okosak lévén, ők is kinéznek maguknak szeretni, dicsőíteni, magasztalni, való, és csúfolásra, szidásra, gúnyolódásra kiszemelt embereket és intézményeket!*” Ezt írták- még a XIX.-szban, Herczeg Ferenc lapjában (itt akkoriban az *állami hatósági intézmények és az omnibusztárságok* képezték az örökös „gúny célananyagát”.

¹⁸ A látszólagos „szétesettségben” (ui. nem azonosak a 7 szabad tudománnyal, művészettel) mégis szellemi inspirációs kulturális „trendek” forrásztak itt. A város ekkor szellemi éledés hordozója, terjesztője lehetett a három országrész felé, mégpedig 1517-1530-ig szerzetesrendi katolikus (talán ferences?), majd Dévai Bíró Mátyás alatt (1530-1550) protestáns, majd 1551/2- től obligát református felekezeti ág és így alatt.

megteremtője.¹⁹ Ennek a klasszikus kornak az említésétől most eltekintünk, ... hiszen Az 500-éves méltatásokban, laudációkban igen sokan fognak – mégpedig a kezdetek kronológiájára - sort keríteni.)

Az iskola 'fátuma', iskolatörténeti –íme a kronológia vázlat I.- neveléstörténeti szempontból

(mint fenti megjegyzés, nem hónapira lebontott kronológia- csupán „sűrített”.) Ebben a pataki kronológia valójában sokkal előbb jár...)

500- évvel ezelőtt- úgy 1517-ben megalakul a „provizórikus” szerkezeti körvonala a Kollégiumnak²⁰, de még nem Kálvin-i felekezeti alapon, nyilván...s majd kétszáz /!/ évre rá...

...íme már (1714) Poroszosan-katonás „neveltetési szigor” dívik a Debreceni Református Kollégiumban, még az azt meglátogató XII. Károly svéd király is csak ámulja.

1739 **Kántus**. Maróthi/y matematikus²¹ professzor alapítja meg, ez egyben a közösséggé kovácsolást is segítette... nem csak a *Canthionale Debreczeniensis* kiformalódását...

1790 Önigazgató - részben önálló diák'köztársaság'- szerűség, jobbára Nagyenyed mintájára. *Senior, contrascriba, oeconomus, apparitor, vigil, janitor, panitor, lector, lotor (mosogató), kokvus, explorátor diák-„étkezdék”* –azaz praktikus és olcsó étkezésbeli lehetőségek felkutatásának célfigurája, - s számos, egyébféle diák-köztársasági-„rangokkal”

1802 A Nevezetes Tűzvész esztendeje

1841 Bállok, végre! , - pl. *Jogászbál* engedélyezése, azaz a drill, a szigor némiképp enyhül

1850 *Entwurf*, azaz szakosítás, közvetlen bécsi utasításra érettségi kötelezettség

1874-1908. A Dóczy/Dóczy (a Kollégium két gimnáziuma közül az egyik „virágkora”).

1886 „*Kürschák-jelenség*”. A matematikai fenomén felpezsdíti a civis-várost. Igaz e világszeni jobbára egyetemen, s főleg a Fazeka Gimn.-bnn okít, de olykor nyilván „áttanít” a Kollégiumba.

1930-as-1940-es évek: lásd Bay Zoltán professzor véleményét (Még mindehhez részletesebb adalék lehetne – a feldolgozásra váró - Törő Imre akadémikus, professzor biográfiája²²).

1945-46. Sántha Ferenc/Brassó²³, az Újkori szép-prózánk „főzészlősa” ebben az időszakban az unitáriusokat elhagyva itt tanult, élhetett, dolgozhatott ám a hivatalos irodalom „külfelzíné” alatt afféle búvópatakként. Ekkori életének útjai: a '*Stix' maga az unitárius gimnázium, az 'Acheron-féle' pedig a Debreceni Református Kollégium lehetek...*

1948 Az Önképzőkörök az *Arany János-Önképzőkör* kivételével megszűntek,- hatalmi nyomásra. (Ám 1981-től a *Kör* ismét hivatalosan is újjászerveződhetik.) Addig Tóth Béla magyar-latin szakos tanár szakkörének „álcaja” alatt a kor szennyével szemben úszni képes metaforával élve- mintegy „pisztrángokkal” tovább működhet, intézményileg: afféle *búvópatakként*, egészen 1970-ig (Gaál B.).

1949 A humán gimnáziuma a Kollégiumnak 1949 júniusáig 8 osztállyal (fiú) működött, ezután azonban véglegesen koedukálták

1950-es évek : Valósággal viharó kavaró botrányos beszámoló született ezekről az évekről, azaz a politikai (és társadalmi) hullámgödorről, mégpedig egy „vérbeli riporter”, a kíméletlenül őszinte, nyersen szókimondó Végh Antal²⁴ tollából. „*Akkor májusban esett a hó*” 1977- címmel. Problematikus skandalumokat, sőt pereket is eredményező tanúvallomást tesz ezekről a Debreceni Református kollégiumi évekről Végh A. maradandóságra „ítélt” műve.

¹⁹ XVII. sz. végétől nyomokban megvolt a szándék, de ténylegesen 1838-tól. Vagyis a magyar származású Comenius /Szegecs püspök megelőzte ebben, de már külföldön, Amszterdamban, *Pampaedia*, 1656

²⁰ Ebben a században (XVI) persze katolikus (pl. jezsuita, ferences) Kollégiumok is képződnek világszerte

²¹ Maróthi György, *Arithmetika vagy számvetésnek mestersége*. Debrecen. 1793

²² Az akadémikus fő műve a *Biológia*, 778. old./1965 telén, megjelent 1966-os kiadásában,- ádázul kritizálja *Lepisanskaja, Boskijan, Liszenko* szovjet „áltudományt” művelők „ideológiai torzításait”, és felettébb kárhözatos a reális „álláspont-és ismeretközlést és 'modernitást' gátló” tevékenységét. (idézett mű. 14. old.)

²³ Fő műve: *Isten a szekéren*. Novellák, 1970. Hogy Sántha is Móricz-i stílusjegyekkel, lendületvétellel indult pályáján az közös (Debrecen-i) ifjúkoruknak is betudható.

²⁴ Válogatott szociográfiai értékű műveit mint „Magyarország felfedezője” elsősorban K-Magyarországról, Nyírségről, Szatmárról, Beregről, Hajdúságról (pl. Penészlek) írta jelentős kordokumentumnak tekinthető műveit

1950-1952. Egyre több diák tiltakozik a *tsz-esítés és az azt célzó propagandapredikáció* ellen, tanárok támogatják őket: Czeglédy Sándor (A fent megmlített *gályarabok* egyikének leszármazottja), Török István, Berényi József, Fekete Péter, Kovács Tibor professzorok. Többüket- tanárokat, diákokat is - kitesznek emiatt. Néhány tanárt és egy diákot a börtönbe...

1950. Lássunk csak egyetlen – nemcsak a tanügyben rossz szájízét okozó – keserű példát: A /Volt Tisza I./ Debreceni Tud. Egyetemről „kipenderül” a Ref.-Theológiai Egyetemi kar, és átkerül a Debreceni Kollégiumhoz

1953. Fentiek okán viszont előállhatott egy kisebb kedvező /!/ fordulat: Tóth Endre²⁵ theológiai főelőadó, theológiai lapszerkesztő, lexikonszerkesztő, lett a dékán...

1955 ...ugyanő, a képzett és rendkívül becsületes egyháztörténész, majd áprilisától a Debreceni Református Kollégium Főigazgatója, egészen 1958-ig. Püspökavató beszédet tart a Kollégiumban (Tiszántúli Ref. Kerület)

1956 A Kollégium Vezető tانتestületének tanári kara az alábbi körlevelet adja közre: (Mindez nyomtatásban/sajtóban ! megjelent 2006 október közepén- A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának 1956-os forradalmi -és szabadságharci eseményeihez fűződő dokumentum –és visszaemlékezés-gyűjteménye” Közreadója Bölskey püspök, aki szintén Kollégium-i diák volt. (Szöveg lábjegyzetben).²⁶

1959. *Adalékok A Debreceni tanítóképzéshez* (1949-1959). Általános iskoláját, a tanítóképzőt, és a tanárképzőjét (még 1952-ben elsorvasztották) a Kollégium elvesztette. Helyette „nyert” diakonusképzőt, kántorképzést, kongresszusi helyszínszervezést.

1963 Kollégium renoválás. Bartha T. püspök renováltatta

1972 Dóczy/Dóczy Leánygimnázium átköltözik a Kollégium gimnáziumába (Convictus)

1978 Skandináv konspirált-kapcsolat fénybekerülésének virágba borulása csúcspontja: II. Margit dán királynő látogatása

1980 „Arany János” Önképzőkör Folyóirata az *Élő Folyóirat* Estjei, számai, Különlenyomatai v.mint önálló színjátszó tevékenység beindítása és a „Csokonai Estek” ezzel párhuzamosan egyaránt beindulnak.. Főbb téma: Erdély (*Lászlóffy-ak*, Visky András²⁷), Lengyelország, (Afganisztán!, 2000-2008), de Részek s Felvidék sem marad el (utóbbi Duray Miklós, párt-politikus, előzőleg geológus, MVSZ-képviselő, 2008.-i nevezetes előadása, stb...)

1983 Perjéssy-Horváth Barnabás (szemtanú beszámolója „*Árkádiában éltem én is...*” címmel.) „Tételezen itt egy trilógiává nőtt műciklusról van szó!”: II. rész *Kollégium Blues*, (2005) III. rész. *Blue irományai* (2006) címmel jelent meg.)

1984 A Levéltári Ismertető c. opus kiadása

1986 Gaál Botond. *Derűs történetek az iskoláról* (DRK.) / In. Képes Kálvin Kalendárium

1987 *A Kollégium az 1951—1987 év közötti években*/Tanulmánykötet

1987 a rendszerváltozás előszeleként, Dr. Felsőöry Atilla Emlékalapítvány (California)

1987 Kollégiumi Nagykönyvtár renoválása 1987, zömmel Művelődési Min. valahogyan, valahonnan megérezhette a „változások előszelét.”

1988 A Kollégium Belső Fondja (helye) már 836- m folyó anyagot /!/ tesz ki. Kenderes (későbbi városi) anyag gondozása (fiókkönyvtára és még egy-kettő) is szorosan ide tartozó.

1988 Gaál Botond. *A Ref. Koll. Gimnázium egyházi jellege*. In: Képes Kálvin Kalendárium

1988 Gaál Botond *A természettudományok oktatása* (a DRK-ban) In. K.K.K:

1990 Gaál Botond *A Debreceni Kollégium egy Éve*. In.K.K.K.

²⁵ Nem azonos a Pápa-i teológussal

²⁶ „A dicső szabadságharcosaink vérérdozata, a ...népünk... elszánt fellépése ...kemény harcokban tanúsított egységes helytállása folytán létrejött új politikai helyzetet, - amely lehetőséget ad arra - hogy a magyar ... újra dicső múltjához méltón szabad és független életet kezdhessen örvendezve vesszük tudomásul, s mindnyájan készek vagyunk minden erőnket az új, igazán demokratikus Magyarország szolgálatába állítani, folytatni kívánván a Magyar Református Egyháznak nemzeti függetlenségért, szabadságunkért évszázadokon át vívott küzdelmét és szolgálatát.” IN. *Debreceni Református Koll. Gimn. Tantestületi Vélemény/1956 ősze*

²⁷ Visky András dramaturgiájában Budapesten is -Bulgakov, Shakespeare, Mrozek, Ionesco drámák

1990 (szeptember)-től Seress Ödön, Első Torontói Református Egyház Alapítványa (*Sulpic*-mintájára /1971-1948/ diáksegítő) elsősorban S.Patakot de később *Debrecen Református Kollégiumát is* támogatja, mind a mai napig. Sőt újabban (2013) ref. cserkész támogatás is megindult, „motorjuk” az emigrációban a Magyarórádi leányok, mint kiváló cserkészvezetők,- kvalitásos szervezői aktivitásával (Kanada) történik.

1990 *'Orlando et laborando'* c. Alapítvány nyilván az *'ore et labora'* nevelési eszmény mintájára²⁸

1992 Tanítványok a Diákokért Alapítvány, és *Alapítvány a 'Refiért'*

1993 Tudomány és Teológia, Konferencia, Debrecen

1996 6 évfolyamos lett a Gimnáziuma

1997 *'Szűcs Mihályné Papp Julianna' Alapítvány*

2000 Dóczy iskolai- épületet visszakapták

2000 *'Szabó Testvérek' Ösztöndíj Alap*

2005 Alapvető tematikájukban Önképző Köröket, a Vitaköröket „korhű”, sőt modern problémák jellemzik a csövesek-hajléktalanok, irodalmunk, határon túli magyarság stb., gondjai

2006. *Kovács János Alapítvány alapítása*

2008. Wass Albert kurzus beindul Marosvásárhelyen²⁹ és Pomáz/Kráter impulzusára- Wass Albert Olvasókör- néven. Hevesen tagadják hogy Wass irodalmi „lektúr” lenne mindösszesen, s olvasása felszínes „irodalmi hisztéria” lenne, s az emigrációjában is csupán csak merő irodalmi felszínességet művelt volna.

2008 Győri L. János ekkor (2008)-ban írta meg *Összefoglaló érvényű Oktatástörténeti művét* e témával kapcsolatosan a Tiszántúli Református Egyházkerület gondozásában **„Egész Magyarországnak és Erdélynek... világitó lámpása”** címmel.

2008 Díjak (avatások, átadások), Emlékdíj-avatások, Ösztöndíjak sora: *Erdei István ösztöndíj, Istenadta Tehetség Program* (Mádl Dalma adta át), *Szilágyi Tibor Emlékdíj, Tóth Kálmán emlékdíj*, sport és matematikai emlékdíjak (utóbbi *Nagy Géza matematikai Alapítvány Emlékdíj*).

2012 Gaál Botond: *Egy keresztény atomfizikus: Berényi Dénes. Studia Theologica Debreceniensis*

2013 „Az Év Iskolai Életéről beszámoló... a beszédet a gyülekezetek lelkipásztorainak is el kívánjuk küldeni!” (Ebben 40 tanár, 480 diák dolgoiról- Felhívásról! – lásd alább, van szó többek közt matematikai, biológiai, számítástechnikai fakultációjáról)... Győri József igazgató

2013 DRK-„Baráti Kör” előtt Püspöki és Kormányfői beszéd: mely utóbbiból deklarálódik: 2017 évben: Az Ötszázadik Évforduló szándék szerint *megtartatik...*

2014 Három év múlva ötszázadik ! (IN/ kurrens elektronikus „sajtó információ” is egyben.)

A 'Virág'-kor

A 'virág' kifejezés, szó alatt itt lehet botanikai fogalmat (anatómiaiilag a magasabbrendű, azaz virágos növények egy genitális 'szerv'-e), *esztétikai-jelentőségű értelemben* pedig szimbólumot hordozó ornamens; de átvittén *elmebeli, lelki-szellemi felvirágzást* is érthetünk rajta. Most mindre látunk példát...

Itt elsőként indokolt megemlíteni a *fűvésztevékenységet*, amely időben alaposan megelőzte Hermann, O., Chernel I.-féle „pannóniai súlypontú” kezdeményezéseket, azon kezdeményt amelyet Mélius Juhász „poetikus megközlítése” után Diószegi S. és Fazekas M. emelte tudományos rangra. Ezt a területet – mint földdarabot a *Pap-tava kertje* nevű – mezőgazdasági-kertészeti használatú (torma, káposztaföldek) föld-részben a Kollégiumtól – didaktikai célból - megkapták, hogy ott bemutató „*oktató*”-*kertet* létesítsenek - a Comenius-i (1650, 1653, 1656, utóbbi a híres *Pampaedia c. alapmű*)- lefektetett tanokban konkrét módon megfogalmazottak szerint: az ifjak számára.

²⁸ eredetileg a Szent Benedek rendi-regula alapeszménye (Szent Benedek)

²⁹ legelőbb a székeleyknél, Marosvásárhelyen jelent meg életműve 85-87 %-a ám egyes iratok még ma is kiadatlanul lappanganak

Ezzel a kezdeménnyel mintegy párhuzamosan a XVIII. századtól kezdve a Debreceni Nagyerdőt szinte parkká tették, s ez lehetett – *antropogén behatásra* kialakult első „parkosodott” erdőállományú erdőségünk.³⁰

Az ember jelenlététől úgynevezett, erdészeti szakkifejezéssel „lékelések” keletkeztek a zárt erdőtümbben, vagyis magában a szálerdőben. Ezzel elősegítették ugyan a térség „feltárhatóságát” azaz bejárhatóságát, de egyben kiszolgáltatottá is tették a terhelés iránti kitettséget fokozva, valamint elindítottak egy szukcesszióváltozást, olykor a degresszió, mint a fejlődés (klimax-szukcesszionálódás) irányába. (Gyertyános Tölgyesből: *Quercus robori-Carpinetum*, illetve Gyöngyvirágos tölgyesből (*Convallario-Quercetum roboris* nevezetű társulások) mára már jórészt csak tölgy-„böhöncöket”, azaz emlékfákat meghagyva az öreg tölgyesek nyomán, s kimozdulva a társulásátalakításban, az alföldi homoki erdősztyeppe irányába: (*Festuca rupicolae- Quercetum roboris* társulás). Részben Tessedik hatására – sorra eltűntek a területéről a nedves élőhelyeket megjelenítő *Salicetum triandrae*, *Salicetum alba-fragilis*, puhafás-ligeterdők, valamint a *Fraxino pannonicæ-Ulmetum* „keményfás” erdő-társulások hogy mára a helyüket invazív fa- és cserjefajok vegyék át.

A botanikus kert is **Pap-tava-kertből** - a *Déry Múzeum* „nyomulására” - kikerült a Debreceni Nagyerdőbe ahol jó kezekbe kerülve Soó Rezső világhírű kolozsvári botanikus telepítette újjá (sziklakert, majd homokbuckák, majd erdős-sztyeppe, végül vizes élőhelyek mint „spontán térrészek” művészi – de elsősorban tudományos - kialakításával. A 1930-as években történt kiköltöztetés, telepítések mára a környék híres „*génreservoárjává*” tették a kertet. Ma ezt aktív természetvédelemnek lehetne nevezni. Számos faj „kiszökött” a Botanikus kertből!

Ezzel mintegy párhuzamosan *Nagy Jenő* a Debreceni Református Kollégium tanára, elébb debreceni gimnáziumi, majd utóbb egyetemi tanár (A kollégium és diákokotthon tanára, professzora- ornitológus, tájbiológus) felfigyelt *Török Gábor* nevezetű városi erdőmester egy korábbi - jegyzőkönyvbe vett városi előterjesztésére,- alapul véve ezt a Török-féle 1903-as³¹ „Közgyűlési jelentést” a *Nagyerdőt levédette*, mégpedig a *Tiszántúli Madárvédelmi Egyesület* (Az MMTE egyik-jogelődje), és a *Nyírvidéki erdész-szakma* hathatós támogatásával. Történt ez pedig az országban – és európai értelemben is - elsőnek! Tehát itt jelentették be az első (országos jelentőségű!) természetvédelmi területet 1939 október 10.-én, „utolsó pillanatban” cselekedve, mintegy - ezáltal levédve a Nagyerdő ÉK-i csücskét... Eddig azonban sajnálatosan sok öreg tölgyest kivágtak amitől ragadozómadarak félszkelése semmisül meg: barna és, vörös kánya, kaba sólyom, és végveszélybe került a *Vörös Listás-IUCN* fokozottan védett kis héja (*Accipiter brevipes*) félszkelése. Nagy J. közbeavatkozó tette tehát komoly lépés volt a magyar természetvédelemben, környezet-és tájvédelemben egyaránt. „*Az erdő az élők világának az a csodálatos szépségű lakóhelye... amely ...bölcs tanulságot is nyújt a természet iránt fogékony emberi léleknek és elmének!*” vallotta ezt gyönyörű *'credojában'*. A Nagyerdőt a Református Kollégium mindig is ugyan megbecsüli, mint „*elragadtatott erdei tanuló*”- iskolát, de a város „*nem igazán becsülte...*” A hatóságilag illetékes HNP, 1912-ben kiadott (ismeretlen hónap) promóciós felülete (web-hírfelület) ez volt az összegző állítása, és vaskosnak tűnő³² megállapítása , - a Debreceni Nagyerdő TT-ről.

³⁰ Mai fennmaradását segíti a Nyírerdő ZRT, és a HNP igazgatósága összefogása, valamint a Debreceni Tud. egyetem Botanikus kertje. Ők a hangsúlyt a erdőbiológiára (biodiverzitás-értékek megőrzésére) fektetik és nem a fahasználatra. A tevékenységük (mai) részei: Gyermek Fűvészkert „Ötholdas pagony/Milne”, az „Egyetemi park”, a Botanikus kert, valamint az Állatkerti tematikus kert.

Jellemzően „*Indikátorerdőről*” van szó. Nagyon érdekes módon ugyanis a rozsdabarna homoktalaj uralma ellenére jelentős a *Circea luteciana* (varázslófű) előfordulása amely másutt a nyirkosabb, nedvesebb erdőségekhez köthető!

³¹ Mindez az első – legelső - európai nemzeti parki javaslat (Norvég hegymászók) előtt egy évvel történt!!

³² Az árnyoldalt vetíti élénk mindenképpen – hisz a hóvirágot, az erdei szellőrózsát, valamint a nagy ezerjófűvet, és a magyar kőkörcsint visszafordíthatatlanul eltűntették a flórából s florisztikailag bizonyíthatóan, mégpedig a „*lelkes*” virággyűjtők, - hisz mind a négy faj igen dekoratív virágú „*vágott*” növény. A spontán (?) téltemető termőhely éppen most kezd – épületfejlesztés miatt – értelmetlenül megsemmisülni - noha áttelepíthető növény! A korona” mégiscsak a 2010-i „*első díj*” felemlítve „*megpántlikázva*” 100 e HUF büntetési tétellel,

A területet nem csak természetvédők, de professzionista zoológusok (Nagy, J.), és Botanikusok Thaisz, Janka, Simonkai, Tamássy, Boros, Fintha, Jakucs, Papp, Máthé, Rapaics, és Soó.³³ is feltárták. Nagy Jenő nemzetközi hírű a paleobiológiával, jelesen madarak) alapozta meg (1929-30, Németország). További nagy tette hogy a *Hortobágy-kutatást* elősegítendő, a „Pusztai Múzeum Biológiai Termékek” rendszerezője volt Soó R.-vel (utóbbi kétszeres Kossuth-díjas) együtt. Róla – Nagy J. professzorról - emléknapot tartott a Debreceni Református Kollégium 2012 december 14-én, Uherkovich Zoltán tanár – megkésett - laudációjával). Megjegyzendő: Nagy Jenő híres tanítványa volt Csornai Richárd (1903-1984) aki szintén alföldi ornitológus volt. *Csantavéren* történt elhunytáig *cankó-idomúak és parti futó madarak* specialistája volt, önzetlen természetgyógyászként „gyógyorvoslással” is foglalatzkodott idős korában. A zoológiában tehát messzi kitérnek a már említett Debreceni Ref. Kollégiumi -tanár Nagy Jenő. Szakavatott beszámolója szerint a darázsölyv, és a fekete harkály kuriózum itt, a fekete gólya azonban már „elmenekült” - egyéb állatok közt a *troxbogár, az orrszarvú bogár, és talán (?) két pelefaj*. A kisebbik azaz a mogyorós pele kezd elmenekülni az erdei „zárvány”-építkezések, autóforgalom (jeeper, quadrok) stresszelő zavarása miatt. (Egy másik pele faj várhatóan, talán betelepül a nem túl távoli Meszes-hegységéből... Hiszen innen érkezhettek a kb. 10 denevér-faj egy jelentős része is.) 1950-ben a Pallagi-út mentén és a „Medvesarok” nevezetű ún. erdőtagokkal bővült a védett Nagyerdő. 1992-ben a Környezetvédelmi Miniszter rendeletére (1992, tavasz) 190 ha „Öregtölgy” erdő rész sorsa erősödött meg azáltal hogy beemelték ezt az erdőtagot a védett kategóriába, így megmenekültek ezek a „böhöncök” a fenyegető tarvágástól.

A Református Kollégium nimbusza ezek alatt éppenséggel nő. Ennek egyik oka éppenséggel a *Fűvészkert*.³⁴ A Kollégiumhoz fűzhető Diószegi Sámuel-i életmű munkásságára emlékezve megalapították a tölgyes-bemutató ökoturisztikai oktató, és beléptető-központot „Diószegi Sámuel oktató- és bemutatóközpont”, elnevezéssel. Innen indul ki két ökotrail (tanösvény) A „Gyöngyvirág” (gyöngyvirágos tölgyesek) nevezetű jelzett tanösvény, és az „Odvas keltike” nevezetű, mégpedig gyertyános tölgyesek maradványainak bemutatására. (Megjegyzés: talán már nem lenne értelme az erdős sztyeppe bemutatásáról szóló tanösvénynek, mert hiszen az erre karakteresen ráutaló, azaz jellemző 'karakter'-fajok, - *nagy ezerjófű, borkórók, buglyos kocsord, citrom kocsord, egyhajúvirág, magyar kőkörcsin* erdőszegély/erdő sztyeppe fajok irreverzibilis módon eltűntek a tájból.)

Árnyoldalak

Nem lehet hát nem beszélni hányattatott történelmünkéből adódó árnyékok felbukkanásáról sem, azokat mintegy „átugorva”...Így elsőnek 1. a 'modernizmusról' tömören megfogalmazva: A Janus-arcú szocialiberális torzítású világ-„kép” első jegyei a nevelési tekintetben is megmutatkoztak...

Az (1880) 1901-és 1902 közötti – kezdeti-liberalizációs – időszakban Partiumban, jelesen Nagyváradon – gyenge kifejezéssel élve „sűrűségében” sok volt a szabadkőműves (Vezetőjük éppen a presbíter, nevezetesen Várady Zsigmond volt). Nagyvárad mindig is sajátos hatással volt Debrecenre. Ezért ez a *kulturkampf*-természetű árnyék sajnálatosan, és bizony jellegzetesen rávetült

ahol is egy fotó alapján (2010 május elején) az Országos Jelentőségű Természetvédelem-/HNP. Debreceni Nagyerdő „Nagykőcsagos” TT táblától mindösszesen 1,5 méterrel 17 ! db. szeméttel teli fekete műanyagzsák található az erdei út két oldalán.

³³ Soó Rezső 26-évesen vette át – barátja - Klebelsberg Kunó miniszter döntésére a Debreceni Tisza István *Egyetemen a Tanszéket és a Fűvészkertet Greguss Profittól*. Háromszor kellett kérelmeznie Horthy kormányzót, hogy ő a Legfelsőbb döntést megadja. A tanszéket mind a Debreceni Kollegisták, mind a Piarista Gimnazisták (Felföldy visszaemlékezései) látogatták.

³⁴ A Kert munkálatai Galgóczy kertmester műve, a Kerthez köthető herbáriumé Soltész János preparátor, altiszté, a Kerthez kapcsolódó Soó botanikai-műhely tagjai Ujvárossy M, G., Máthé I., Szűcs L., Ubrizsy G., és egy időszokban Felföldy L., és Juhász N.P., a Kerthez köthető Irodalmi és Népdalkör, adta ki a Fűvész-zsoltárokat, 1940, de a tanszék 'magánhasználatára'. Ez a kor (3) „más nyilván mint az erdélyi fejedelemségek kora”. Nem Bethelenről lesz szó de nem is *Báthoriról, Rákócziról*.

valahogyan/valahonnan a debreceni püspöki körökre is. Emiatt Tiszántúli egyházigazgatás (a Debreceni Kollégium) sem mindig maradhatott intakt, az efféle ún. „modernizmus” alól. Későbbi „árnyék” 2. a *későszocialista* töltésű – nem ideológiai, de mégis közvetlen jog-elődje a marxizmus következetes előrenyomulása volt (pl. Dienes Pál tanár feltételezett de nem érthető barátsága Szabó Ervinnel (szocialisták, „szindikalisták”), s Jászi Oszkárral (Polgári „szabad” radikálisok). Ez a „következetes” - és *bizonyal számító* - nyomulás hosszasan eltartott, - behatárolhatóan, és pedig egészen a *Helsinki Egyezményig*.

Béke „fejedelemség” kora

A kezdeti „nemzetgyűlési-modernizmus” 1944-46 után le-le sújtott az állam- párt „ökle” (1948), majd ezután - lásd később kissé – kezdetben „bársonyos” disszinformációk terjesztésével bekövetkezett a *‘Békefejedelmek’* dicstelen utó-virágzás kora: nevezetesen Miklós Imre államtitkár megfélemlítő árnyéka (az államtitkár aki egyébként titokban mégiscsak *Zoltárokat* olvasott, rendszeresen s esténként, azaz az „*éj jótékony lepe*” alatt). Ez a „bársonyos-békés árnyék” – mára bizonyított módon – sorra elérte a történelmi egyházakat is (súlyozottan katolikus, református, evangélikus, s azok iskoláit és főiskoláit is- a római katolikusoknál pl. nevelésügyben Budapest/Papnövelde, Szeged, de éppenséggel az ősi Pannonhalma érintettsége mutatható ki- ám methodistákat, adventistákat, baptistákat tekintve ez az infiltráció kevéssé volt kimutatható. És a legújabb korból. 2013 májusában-júniusában röpített fel a hír: Minden debreceni *szocialista* oldalú, formátumú személyiség (most mégiscsak tekintünk el a pártosodások vezetőinek megnevezésétől!) kifejezetten dühösen tüntetett, - mert az, - egykor kollegista -, püspök (Böcskey) saját kezűleg a Horthy Miklós emléktábláját avatta a Református Kollégium falán. A püspök kijelentette, olyan emberek tüntetnek a Debreceni Református Kollégium nemes épülete előtt, akiknek „*semmi keresnivalójuk*” nem volt ott.

Felháborodva mindezen majd hozzátette: *Olyan emberek, s „azért jöttek... hogy megzavarják, elcsúfítsák a rendezvényt, hogy indulatokat keltsenek.”* USA- bán és Kanadában is egyes körök (Lázár György, Kerekes Sándor mindkettő református, és *Christofer Ádám r.kat.*) azonnal „hivatásszerűen” elkezdtek aggódni. Érdekességként viszont legyen szabad hozzáfűzni, hogy a tavalyi év novemberében a pesti szoboravatáskor már kissé máshogy artikulálódhatott a Zsinat lelkész-Enőkének szóhasználat. Horthyról,- a deklarált Nyilatkozatában (november) írja, ui. fent,„nevezett” Horthy „*Cselekedetei nem mindenben egyeztek a Szentírás tanításával*³⁵”...

Végkifejlet

A II. Rész részletezése előtt rövid áttekintésként: „1828-ban Brunsvik Teréz megnyitja Budán az első magyarországi óvodát. A század 70-es, 80-as éveiben azután további dedóvók is tömegesen szerveződnek... Rohamosan újraállnak a *jozefinizmus* által elpusztított szellemi műhelyek. Kezdeti időkben papok, szerzetesek (*Faludy, Virágh Benedek, Ányos Pál*) nem igazán mint paptanárok, de mint nemzeti elkötelezettségű költők – utóbbiak az *egri Pyrker* tanácsaira - viszik jelesen a honi zászlót, olykor elszegényedve, de híven-vitézül egész halálukig... Nyilván a reformátusok is - buzgalmukat követvén - átveszik tőlük (*Lévay József, a nép-nemzeti Tompa, nép-nemzeti Szabolcska Mihály* (Szászrégen környéki kis falucska lelkésze) és még – talán hatásukra - a stafétát visszavéve: a katolikus Vajda Jánosnak (ciszerci) is ide „sorolható” egy-két református közelítésű verse, pl. *‘Sodoma’* című opusa, ószövetségi, illetve zoltári jelképekkel) ezt a nemzeti elkötelezettséget. Ám cselekedetükben, ebbéli hevületükben a *Herder-i fárum* – mint „ördög sarkantyúja” is dolgozhatott. Német történetírók úgy vélik ugyanis, hogy Herdernek³⁶ a magyarságra vonatkozó negatív jóslata lehetségesen a magyarok öntudatra döbbenésének egyik okozója, mi úgy véljük, - ha reakcióra keresünk kiváltó okot - inkább a *jozefinizmus* elnémetesítő szándékára szerveződő ellenhatásnak tekinthetjük. 1848-ban mindenesetre az egész ország a tanügyi reformok lázában égett. Ha a század

³⁶ J.G.Herder. 1791. Ideen zur Philosophie...

nagy magyar kultuszminisztere Eötvös József, regényíró, első hivatali idejében (1848-49) nem is tudta megvalósítani iskolaügyi terveit, a Bach-korszakban, a kétségtelen birodalmi adminisztráció ellenére, az iskolákban nem németesítettek. Ezek az iskolák az egyházak kezében voltak. Az 1849. évi "Entwurf" korszerű reformokat is bevezet (pl. a reálgimnázium, érettség). A nagy fellendülés érhetően a kiegyezés után, Eötvös megújult hivatali idejében következett be. 1872-ben megnyílik a *Kolozsvári Ferenc József Universitas, a Joseph Polytechnikumból Királyi József Műegyetem, a Képző-Akadémia, a Színművészeti Főiskola és a Zeneakadémia.*

1872-73-ban az országnak 185 középiskolája van, ebből 154 főgimnázium. 117 felekezeti és csak 13-13 állami ill. városi. Az I. világháborúig 229-re növekszik a számuk. Trianon az iskolaügy terén is nagy veszteséget jelentett: 109 középiskola maradt, 43 Csehszlovákiához, 62 Romániához, 11 Jugoszláviához, három fumei olaszokhoz, egy pedig Ausztriához került. (Ez a Felsőlvőn /Oberschützen/ 1845-46-ban Gottlieb August Wimmer által alapított, eredetileg németnyelvű tanítóképző és gimnázium.

Későbbiekben - kivívtat alkotmányos jogként - az ügyintézési nyelv a magyar lett.

Móra is, a magyar széppróza immár klasszikus művelője - ha ki ideig is- de itt tanított. **1924-ben már 120 a középiskolák száma, 1932-ben 159, ebből 21-21 leánygimnázium, ill. líceum, vagyis modernnyelvű. Az első "felsőbb leányiskola" Veres Pálné szorgalmazására nyílik meg 1875-ben, bár női szerzetesrendek már korábban is foglalkoztak leányok gyakorlati kiképzésével. 1895-től végezhetnek nők is egyetemi tanulmányokat.**"Idézetek Kelemen Elemér p.11. Ám a főiskolákon, főleg az egyetemeken „titkos féreg foga rág"³⁷... Budenz, Hunnfaly tanszékein ui. ekkortájt tombol a magyar-ellenes „történelemhamisítás" s úzik el közvetve (Stein A. Lord³⁸), vagy közvetlenül (Szentkatolnai Bálint Gábor³⁹) a kor zsenijeit a tudományból-s – bármennyire is elképesztő a mai fülek számára - az országból!

2. RÉSZ

Kissé részletesen az el- 'múlt század'

Kezdetben még friss, „új szelek" kezdtek felélénkíteni tanügyünket. Külföldön a „dán-típusú", nálunk leginkább a KALOT-ra emlékeztető ún. Népfőiskolai mozgalom volt az előfutár. Hozzánk „beszűrődve" ez először Erdélyben bukkant fel. *Majláth Gusztáv, s főpap s- kortársa Prohászka Ottokár egyházi, és gr.Károlyi Sándor*⁴⁰ világi részről igen sokat segített mindebben. Volt mindennek református vonulata is (Sárospatak, Debrecen). A Regnumi Atyák a vásott *kültelki srácokat* sem hagyták magukban tekeregni a „város peremén" hanem a maguk módszereivel oktatni, nevelni-táboroztatni (!) kezdték őket (filozófia, biblikum).

Idehaza mégis 20. század legnagyobb magyar kultuszminisztere Klebelsberg Kunó tette a legtöbbet azzal, hogy ötezer tanyai osztálytermet építtetett, megszervezi a szegedi, a pécsi egyetemet (a már 1912-ben alapított debreceni mellé), a "*Collegium Hungaricum*"-okat *Bécsben, Berlinben, Rómában (utóbbi „Germanicum et Hungaricum")*. Mindehhez tekintetbe kell vennünk az ország nehéz anyagi helyzetét. Bár apai ágon a miniszter tirolai grófi családból származott, anyja alsó-és felsőőri Farkas Aranka volt, anyai nagyapjáról pedig feljegyezték: "*a szingazdag dunántúli magyar nyelvet beszélte gyönyörűségesen*". A későbbi miniszter az édesanyjának színmagyar környezetében nőtt fel, édesapja ugyanis korán meghalt.

A két világháború közötti időben, mint láttuk, állandóan növekszik a középiskolák száma, de változik a jellegük is. Sárospatakon a református kollégiumban nem csak az angol nyelvet tanítják intenzíven,

³⁷ Madách Imre. Ember tragédiája

³⁸ Lord Stein Aurél zseniális régész, földrajzkutató, nyelvész volt a Szogd műveltség feltárója, nem hazájában a magyar tudományosságtól, hanem a brit Koronától kapott Lord-i kitüntetést munkásságáért

³⁹ Szentkatolnai Bálint Gábor. Háromszék-Kovácsna/Feketeügy zseniális nyelvész. Míg Stein Aurél a Közép Ázsiai kapcsolatot kutatta (főműve: Innermost Asie), addig Sz. Bálint Gábor az Indiait, lásd - Körösiével egyenértékű - szótárai. A magyar tudományosság nem hogy a pesti tanszékekről, de a mai csonka területről is kiűzette, katedráját mindenütt megvonatva.

⁴⁰ Károlyi Sándor a gazdakörök, gazdatanfolyamok megindítója. Saját grófi vagyonával támogatta a gazdákat

hanem egyes tárgyakat is ezen a nyelven tanítanak. Ez a helyzet a franciával a gödöllői premontrei-, s az olaszal a pannonhalmi bencés gimnáziumban.

A reformátusok azonban ekkortájt mégiscsak mintha jobban „tapadnának a magyaros gyökerekhez”. A katolikus oktatási intézmények hamarabb és jobban túriki, hogy Németországból szervezik meg a német tanítási nyelvű *„Reichdeutsche Schule”*-t, talán mert a német precízebb „munkaeszköz” a teológiai fogalmak megközelítésre, definitív megjelölésére. Nálunk Hóman próbálta tovább vinni a Klebelsberg-i életművet (Klebelsberg meghökkentően korán halt!). A német orientációja miatt támadja igaztalanul Szabó Dezső, havonta megjelenő pamfletjeiben a briliáns tudós pályát politikával felcserélő Hóman B.-t, mint *„Magyarország kultúr-hordóját” /pl. a berlini olimpia neves 3 magyar aranyérmes napján! „Ave cézár ex aqua exhuzigátor!”* pedig a „Róma-Budapest-tengelyt” tartotta fontosnak, s nem a „Budapest–Berlint tengelyt”, főleg a kormányfő szakminisztereként, és Telekivel (ebben) is teljesen egyetértve. ⁴¹Feltűnő, hogy még Glatz történész szerint is a szakpolitikus–minisztert németbarátságáért kell ostromozni, - mégpedig Romsics történész ⁴²józanul mérlegelő meglátásai ellenére.

Az ifjúság körében terjednek (cserkészek „regős” mozgalmi, Felvidék- cserkész szellemiségű „regős”-olykor éppenséggel balos ún. „sarlós” – azaz régi szocdem., s nem újabb alternatívákat kereső- erdei iskolái), a népi íróknak a magyar problémák megoldására kiutat kereső műveik. A 40-es években a népi írók egy része a szélsőjobb, másik része a szélsőbal vonzásába került. Az egyházi iskolák jelentősége is tovább nő, különösen amikor a II. Vh. alatt magyarul területek kerültek vissza kishazánkhoz.

Fellélegeznek szerzetesrendek iskolái, Erdélyben a "status" középiskolái, de a nagyhírű protestáns iskolák is, pl. a Nobel-díjasokat és atomfizikusokat adó *Fasori Evangelikus Gimnázium*. Kétségtelen, hogy a fővárosban és egyes vidéki városokban több állami iskola is hegycsúcsként kitűnt a szellemiség, létszám és 'PR'-hírnév szempontjából. Terjednek új nevelési eszmék s iskola-típusok (*John Dewey* chicagói professzor cselekvésiskolája, *Edward Flanagan* tiszteletes *„Fiúk Városa”*, vagy a *Waldwerkschule-erdei iskolatípus*⁴³, s mint vallásérkölcsi alapokon álló ifi-mozgalom, a cserkészlet...(Nagybecskerek –Piarista). A II. Vh. után a koalíciós 'lágabb' – Nagy F., Tildy Z.⁴⁴ - időben is tovább tart ez a már, csak - a lecsapni kész diktatúra való szándékait - maszkírozó „modern fejlődés,” 1945-ben pl. Csepelen már csak a Szent Benedek rend tanügye tárhatja ki kapuit... *Ezek ellenére mégis újra-és-újra előállott, fennállott Debrecen mára revideált szerepe a magyar nevelés-és oktatástörténelemben.*

...Szóljon hát ezen historikus emlékezés végül az egyik legnagyobbról Berzsenyi Dánielről... Őrá aki e téren vatesz volt. S akinek gondolatai máig is pontosan érvényesek.

A költő felismerte, hogy adott időben (az övében is- a dunántúli) debreceni nemesség – gazdálkodás, gazdaság terén - nem igazán mindig és mindenhol állt túl erős lábakon. Példa a szimbolikus *„hétszilvafás”* jelző...

A szomszédos, azaz egyre kopárabbá váló Hortobágyot, annak természeti kincseivel is egy-két nagy juhászat és fizetett napszámosai (bojtárai), „szakmányban zsigerelték” tovább (túllegeltetés)...Ők a csárdákban olykor „grófoknak” neveztették magukat. A parasztság és a jómódú kereskedők (gabona, kelme, szűcs, csizmadia, varga, kerékgyártó, szíjjártó, bor-gyümölcs, fakereskedő, gelencsér, fűszerárú kereskedő, vasnemű kereskedő a civis városban) tehát jobb képzésben tudták (*Berzsenyi „elfeledett”* Pannónia-i tanúsága a katolikus oldalról) a – számosan születő - gyermekeiket részesíteni, mint azt a parasztyereket, akit az erdőről-erdőre, pusztáról-pusztára való váltó „életmód” valahogy mégis – igaz ugyan szilaj, katonás, de mégiscsak - emberré nevelt. (pl. ún. *ökrözés- azaz a hajítás, és jószágőrzés árkon-bokron át*). Ennek kiküszöbölésére hozták létre a Kollégiumokat. Ez az instrumentáció az elitet próbálta tehát védelmezni...

⁴¹ A CIC, kiadta a bolseviknek Hómant, kit utóbbiak börtönben kínozták halálra (inzulin éheztetéssel)

⁴² Romsics Ignác, *Bethleni konszolidáció, Klebelsberg-i kultúrpolitika*. Rubicon, 2012.10. Budapest, pp.1-9.

⁴³ Ez erdei oktatás típus- így a természetant súlyozottan bemeli „hálótervébe”. Vö Pécs.- MEFAG

⁴⁴ A II. Vh.-után felálló államiságunk vezetőhelyén a kisczarda kormány volt, befolyása erős volt, s fenn is állott egész addig míg a – amúgy sajnálatosan balratolódo - miniszterelnök, Nagy Ferenc USA-ba nem menekült.

Azonban itt sem igazán *egzisztenciális felvirágzást* ígértek, de egy 'ecclesiat', azaz egy megtartó szellemi-műhelyt, alkotó-disputáló munkaközösséget.

A magyar vidéki nemesség érdemben sokáig nem tudott ebbe a versenybe „beszállni”. Berzsényi Dániel meg is említi, hogy az a kisenemes, aki mégis megpróbálta „*annak gazdasága ebbe beledőlt*” azaz beleroppant, ha már egynél több gyermekét akarta képeztetni. Ezt a fájdalmas hiányosságot is kiküszöbölni vélte a Kollégium. Mind a katolikus „*Szentföld*” („kintebb” Csikszereda, vagy „bentebb” Kecskemét/Piarista), mind pedig a református (Nagyenyed, Sárospatak, Pápa, Debrecen) részéről. A 'múlt század' hányattatása ellenére ezen intézmények éledezni kezdenek...

Az 1948-as változások

Rá röpket két és fél évre az 1948. évi erőszakos „*ortutaizálás*” s ezzel egybekötött államosítás szüntette is az egyházi iskolákat, pedig a falusi iskolák túlnyomó többsége felekezeti volt s a középiskolák nagyobb része is: 'Tutusék' – noha Ortutay Gyula maga Assisi Szt. Ferencről (!) írt diplomamunkát – mégis „jóvoltából” csupán egynéhány protestáns gimnáziumot hagytak meg. Ezek nagy részét is kénytelenek voltak feladni a nagyon csekély állami támogatás miatt. Már 1946-ban bevezették a nyolcosztályos általános s a négyosztályos középiskolai rendszert. Több új gimnáziumot is alapítottak kisebb helyeken is, számos kollégiumot, a cserkészlet helyett az úttörő mozgalmat szorgalmazták kifejezetten, - iskolai szervezetként. A nemrégiben alakult központi „tisztviselő”-gimnáziumokat, pl. *Széchenyi István (világhírességeket nevelt)*, - meg *Csepelre* áthelyezték és/vagy megszüntették. A színvonal többfelé csökkent, bár a központosítással emelni akarták. A falvakban kiveszett a "néptanítói" – *Gárdonyi* által megörökített - típus. A pedagógusok a korai időkben már pártállami nyomás alá kényszerültek, vagy pedig földalatti oktatásra. Ez alól csak két (elégé nagy jóindulattal, - három) - kivétel volt.

I. *Displaced Persons.* (DiPi)⁴⁵, 1946-1949. A magyar tiszt (lovasszáz, székely gyalogos, csendőr, vk-s, testőr, szentlászlós-repülőlovász, ún. *kopjás*, páncélos, pilóta, stb.) menedékhelye az angol-amerikai megszállási térség lett a közeli Nyugaton. Volt ugyan – eme menekültek *barakkvárosában* - egy „igazgatási”-vagy inkább egy elit-egyben pedagógiai küldetésű tagozata „Hontalan Sasok”- az önvédelmi szerveződéseknek, de ezzel párhuzamosan kialakult oktatási grémium is (Mattyasovszky Zsolnay Miklós *Zsolnay Műv./Pécs*, - és Bodnár Gábor M. Kir. huszár főhadnagy- lovas huszár, utóbbi tiszt lovával hagyta el az országot). Németországban Passau/Duna mellett Waldwerke kukoricásában állítottak fel egy-egy tábor az angol-amerikai erők. Aki innen szökni próbált koncentrációs „fokozatba” került. Ausztriának a K- részén effélék *Braunau*, *Kellerberg*, *Trefling* településrészein voltak. Csejtei Béla az illetékes amerikai ezredesnél kijárta a *Magyar Iskolák* működési engedélyét. Ekkor Mattyasovszky Zsolnay M. a Farkas Ferenc féle 4.-sz.-ú *Főcserkészi-körlevélre* hivatkozva (1947) cserkészképzőket indított be (VK)⁴⁶ a barakkokban. Ennek vezetésére idehívták (Waldwerke) Bodnár Gábor – hagyományaihoz híven - huszár főhadnagy⁴⁷, Miskolc-i (*Szittyá*, 704-es cs.cs.) cserkészvezetőt, mindezt megszervezni. A Szervezeti kiépítés is folyt keze alatt. Az ún. *Dípiék-Száműzött Magyar Cserkész Szövetsége* elnevezés alatt. 1948. Plattling menekülttábor (április) vezetőtiszti beszámolóban Bodnár (mivel maga eredetileg miskolci cserkészvezető) jelzi Farkas F. tábornok felé hogy *cserkésző* „csapatunk száma 34 – (ebből USA-zónában működik” 5). Landshut, 1949.”A szövetségbe 3 mozgalom tömörül: a *Magyar Fiúcserkész Mozgalom*, a *Magyar Leánycserkész Mozgalom*, és *Teleki Pál /ún. Ábrahámhegyi lelkiületű/ Cserkész Munkaközösség.*

⁴⁵ Ausztriában féltucat, Németországban szintén féltucat, Franciaországban kettő, Angliában egy DiPi centrum volt

⁴⁶ Nem a VK-2B katonai nemzetvédelmi szervezetről van szó, az Ábrahámhegyi szellemiségű cserkész Vezető Képző

⁴⁷ Rokona? névrokona? Bodnár Gábor, prédiktor. 1868-ban hunyt el. A Debreceni Ref. Kollégiuma az özvegye mellé temette el. Mindkettőjüknek a Kollégium sírkő- emléket állított.

IN.Vezetőtiszti Beszámoló. Bodnár Gábor.⁴⁸. Őket azért is érdemes említeni, mert nemcsak a Sárospataki újjáélesztését, de Debrecen Református Kollégiumát is támogatták amerikai ösztönjék létesítésével

II. *Centro Hungaro*, 1947-49. Mégpedig Argentínában. Itt találkozott az MHBK a férficserkész, a tűzértiszt, a hadmérnök–elit, valamint civil részről a *Angolkisasszonyok* női szerzetesrendje (Angolkisasszonyok Szabadegyeteme), v.mint a kettő közti *Hungária Egyesület, s Zrínyi Kör*. Utóbbiak-növekedő fontossági rendben – fenntartottak pedagógiai (oktatási, nevelési) fórumokat, illetőleg szabadegyetemeket. A cserkészlet a mai napig ebben is igencsak aktív (Tisza -2013).

III. A „*Burg*”/Kastl Bajor határ mellett egy a tájból messze kiemelkedő, sőt feltűnő pompázatú épület. Sajnos – ennek ellenére - nem nevelt magyar identitásra, noha zömmel magyar nemzetiségi, ajkú Benedek rendiek, *Isten Irgalmassága Nővérei* és egy-egy jezsuita vitte az oktatást. Igazából csupán 1956-után „kaptak észbe” de későn, mert 2008-ban végleg leállt az intézmény. Számos orvost, jogászt, mérnököt, vezető gazdasági szakembert így is kinevelt, kik sajnos beolvadtak a germanizálódásba.

1950-es években

1950-ben, erős korlátozással, idehaza is „álcából” visszaszármaztattak a katolikusoknak 8 gimnáziumot („Burg”/Kastl „ellen”-nyomására talán,- 2-2-t a bencéseknek, a piaristáknak, a ferenceseknek és a 'Szegény iskolanővérek' nevezetű „Patrónás” szerzetesrendnek). Az iskolai lehetősége papiroson még ugyan maradt, de adminisztratív eszközökkel és az egyoldalú világnézeti nevelés megkövetelésével gyakorlatilag szinte teljesen megszűnt a *szocialista városokban (Sztalin-és Lenin!/-városok, Salgótarján, Komló, Tatabánya, Csepel, Kazincbarcika, Százhalombatta)*. A papokat üldözték, bűnesetekkel, bűnyügekkel rágalmazták, sőt még a „*volt polgári városokból*” is kitiltották-*rendőri felügyeletes*, mondvacsinált ún. *ref-es* címmel, pontosabban ürüggyel. Szórványosan mégiscsak el kell ismerni, hogy – karhatalmilag - elcsapott apáca-szerzetesként, többnyire - sok kiváló pedagógus biztosította az oktatás színvonalát és egyes iskolák tanulmányi szempontból is kiemelkedtek. A *matematika-fizika-kémia* jelesen, példa rá a népszerűségében ma is páratlan Öveges professzor, aki – újra példakép - s ki egyébként szerzetes pap volt. Az 1989. évi tanügyi forma-„változat” után az egyházak és más közösségek számára ismét megnyílt az iskolák visszavételének ill. újjak felállításának lehetősége, de az ország nehéz gazdasági helyzete, továbbá az elmúlt 50 esztendő hatása – s a múlt árnyainak visszaköszönő magatartása miatt sok nehézséggel kell megküzdeniük. Bokros miniszter a nemzeti eszményeinket hordozó redisztributív intézményeket – s vele szellemi javakat – is széttékozoló „programja során” ideértve *kültelki, falusi kispostákat, rendelőket, csecsemőgondozókat, de "természetesen" tanyasi, apró falusi iskolákat sorra számolt fel, szüntettet meg*. A korábban – a fenti „szellemiségtől vezéreltetve” – megszüntetett Sárospataki Református Kollégiumot csak számtalan zsákutca után (el-elakadó, de újól sokszor beindított amerikai, kanadai, ausztrál, gyűjtés nyomán) lehetett „hányattatásaiból” újraélesztve „megváltani”. Ez tényleg közel-*apokaliptikus' végkifejlet* volt. A szocializmus szervezeti- erőközpont nyilvánvalóan s zsigerből gyűlölködés a világvallások („fenntartó” testületként) vezérelt kollégiumi formát s a – hasonlóan szintén nehezen kontrollálható - tanyasi iskolát. A „zsigeri” konkurenciájának, a fő riválisnak (*Kerszoc*-mozgalom) voltak mindenre vonatkozatható (agrár, ipar,) kiugró „sikerágazatai”.

⁴⁸ Rokona, névrokona az azonos nevű B.G. 48.-as önkéntes nemzetőrparancsnok volt. Mivel a Kollégium neves diákja volt, a Debr.Református Kollégium neki és feleségének Emlék-obeliszket állíttatott. Bodnár Gábor – később huszártiszt/Főhadnagy rangban- Eredeti csapata Miskolc/Szittyva cs.cs 704.sz-ú. Róla szóló megemlékező kötet: M.Atilla: *Szétszórt Árvalányhaj*. 1995. Garfield USA. 1946/47 telén történt hogy a CIC (USA titkosszolgálata) letartóztatta Bodnárékat, mert egy őrszet a *legendás katolikus Vezérlő Fejedelemtől Rákóczi-ról* neveztek el. A CIC munkatársai két éjjel és két nappal faggatták őket, amíg csak ki nem derítették hogy *Rákóc-sszi/Rákosi*, nem azonos *Rákóssi/Rákóczi-ival*. (C és S gyakori tévesztése a hadaró beszédmodorú angolban). Nos ekkortájt jött létre- emindezt elkerülendő a *Hontalan Sas* őrsnév (1947), I. idézett mű. 14. oldalán, ami szervezeti sejt azonban már csak cserkész-vezetőket tartott kötelékben. Tengerentúli emigrációban, - Kanadában- mégis visszavették a Rákóczi nevezetét.

Ám nem tudottan, bevallottan, -eszméileg bevallhatóan történhetett mindez a zsigerekből induló rombolás, mert hiszen például egyik eszményük Győrffy !- volt a *hazai tanyakutatás beindítója*. (tanulmányozható még: *Népi Kollégiumok irodalma*). Ám nem csak, mert Klebelsberg-i alapítású intézményrendszer, nemcsak mert „*Iskolanővérek*” (*Kalocsai, Szegedi*) apácai igazgatták, de mert a *Levente-intézmény* számtalan vidéki bázisa is éppen itt volt. Az *Imrehegy-i* (Kecelnél), tanyai-iskola (magam, akadémiai tanár nagyapám, tanárnő-édesanyám is meglátogattuk, illetve egyikőnk még részt vett az „üzemben lévő *oktatási végvár* egyes „szellemi műhelyeiben”, (bár nem tanított)-*egykor-tornyos* épületében pl. a tanári - és (*szentmiskor*) *oltárpiedesztál* - dobogója alatt tartották rejtve a leventepuskákat, és pedig zsákba-ládába dugva a mindent megvizsgáló-felforgató „lenin-fiú”-szerelésű fegyveresek árgus tekintete elől.

És mindez,... a - napjainkban-2000-ig

Mint érintett úgy érzem, hogy feltétlen kell említenem, hogy szerte a világban sokfelé működnek magyar cserkész, s – más néven fenntartott anyanyelvi kurzusok, hétfélig iskolák, *vasárnapi ún. „Magyar Iskolák”* USA, Kanada, Vene., Arg., Ausztria, és – nem elírás – Ausztrália, egyes, olykor centrális helyein: (*Torontó, New-York, Saragota, Buenos Aires*, s nem egy helyen döntően ref. színekben (*Első Torontói Ref. Egyház csapata*). Nagy – sőt meghatározó - részük ref. vezetőségű (Bodnár, Némethy/Garfield- „Erdei Katedrális” /USA) volt.

Az ország történelmi határain kívül –a közeljövőig - egyetlen helyen működött ma is gimnáziumunk, a bajor „Burg”/Kastl-ban. Gyökerei ugyan 1945-be nyúlnak vissza, amikor különböző menekült ún. „*dípi*”-táborokban pedagógusok, cserkészpedagógusok kezdték tanítani a gyermekeket. A „Burg”/Kastl-i egyházi (szerzetes) gimnázium a levert szabadságharcunk (1956) óta kormányzati (NSZK-s Bajor állami) kormány-támogatását élvez. 56 után Ausztriában volt a Galambos I. szerzetes pap által működtetett Magyar Intézet és Könyvtár (Váralja), s vele 6 magyar gimnázium (*Graz, Wiesenhof, Innsbruck, Obertraun, Iselsberg, Kammer am Attensee*) és néhány szakiskola. Ezek hamarosan megszűntek. A már korábban megindult innsbrucki 1963-ig állt fenn. Az iskolák – egyre ökomenikusabban beintegrált tananyagként erkölcsstan, hittan - mindig a jövőt építették, sokszor háborúk vagy egyéb válságok (erkölcsi, mentális, anyagi) nehézségek közepette. Meggyőződésünk, hogy – egyre bölcsebben a tapasztalatoktól, - ezt teszik most és s jövőben is: Erre az 'ökumenés' összefogásra tanít bennünket a magyar iskola és annak is 'ezer éve.

Reflexió a „mai időkre”- „Kollegiális dolgaink”... a mai időkből

A nyugati kollégiumra (angol típusú, nagyenyedi típusú, vagy a keleti *ashram*-típusú) mindig is szükség van. A „modernitásban” most ezt szeretnénk igazolni. Stanfordék (USA) újabban 60 főnél többet már nem vesznek fel, s így van ez Loewenben, és csakígy Anglia egy-két egyetemén is.

Az „*Iskolának az a feladata hogy a kérdést természetes és leküzdhetetlen szokássá tegye*” / Örkény István. Mindezt hiánytalanul teljesíti a kollégiumi Alkotó Munkaközösség. Ha nem is mindig tematikusságában, de spontaneitásában igenis. Itt nem csak spontán megnyilvánulásokról van persze szó. (*Merza József/Matematika és Keresztény Gondolkodásmód*, Debrecen, 1993, IN: Egyetemi teológiai konferencia: „Tudomány és Teológia” címmel, ezt írja!

„*Szünetlenül lobog főnixlángunk!*”- mondott a debreceni egyetemi tanszéket meg nem kapó Babits, persze még fiatal korában.”*Atyám szüntelenül dolgozik*” mondotta rá Jézus. Mintegy „feleletül”.

Zárszó

A kollégiumi élet (Debreceni Református Kollégium) szervesen beleillett a magyarországi körképbe, kulturális palettába. Szellemi műhely, nemzeti eszmélő helye volt a Tisza vidéknek, Partiumnak és fél Erdélynek. Üldözést-üldözés hátán kaptak ezek a kollégiumok, úgy református téren érték őket

elszenvedések (Sárospatak); mind pedig katolikus részről (Eger római katolikus líceuma) volt ez az elsorvasztási szándék kimutatható, - ami utóbbi ártó szándék meglehetősen rokonítható vonásokat mutat Debrecen Református Kollégiumával szemben alkalmazottakkal.) Egyikkőjüket (sem Egert, sem a Debreceni Református Kollégiumot) sem engedte ui. a Bécs-a Burg önkénye egyetemé válni.

Hogy mégis mélyen-szervesen gyökerezett bele a magyar szellemiségű oktatásba Debrecen intézménye, abból látni, hogy lángját kioltani nem lehetett (gyarmatosító: azaz osztrák, s későbbi kisajátító szándékú törekvések ellenére sem). Kiváló diákközösségei és értékelismerő, értékörző, értéktovábbadó típusú „pálya-karrierjei” azt mutatják ki, hogy azon nevelési törekvések nem mentek hiábavalóságra, amelyek biblikus teológiára, és zömmel valláserkölcsei alapra helyeződtek. Az intellektuális csúcspontok szinte „második Kolozsvárrá (botanika, kémia), Szegeddé (matematika, biokémia), Budapest (matematika, fizika)é” tették a nagy magyar tudós elmék további gyarapodását jelentősen előmozdítván (erre példa a *Matematikai Világversenyek magyar győzteseinek* hosszú névsora). Fizikában pedig a Debreceni-ATOMKI (atommagfizika) utánpótlása is az itteni diákokból és tanárokból adódott elő.

Ahogy az egyetem, úgy a Debreceni Református Kollégium is nem annyira a kommunista kapcsolatrendszerek (elhíresedett ún. „kijárási módszer”), hanem a - karakánabb - protestáns, skandináv-testvéri támogatás felé tájékozódott, sőt vonzódott. (Innen, ezen országokból vagyis két, skandináv országból érkező királyi fenség is tett látogatást a Református Kollégiumban).

Nem lehet elfeledkezni hazafias erők, lendületek aktív erőforrásozása, sőt olykor kitörési helyéről, azaz magáról - a városról, Debrecenről sem. Ám nem csak a szabadságharcokra kell most gondolni (1956), hanem olyan géniuszokra mint Arany, Ady, Csokonai Vitéz, Móricz, Kölcsey, Sántha, Móra, kik nemcsak irodalmunk fénylő fáklyái voltak, de identitásunk nemzeti elkötelezettségű elősegítői is egyben. Viszont ha külföldön jellemzően nem is, de magyarországi viszonyok között szorosabban egybeforrott a politika, identitásvállalás és irodalom, és éppenséggel ennek egyik „fő fészke” Debrecen Református Kollégiuma lehetett (*Önképző, és Színjátszó Körök*, néprajzi érdeklődésű vagy a „Ichtis” protestáns-cserkészmozgalom, a határon túli magyarság felé való nyitott érdeklődéssel), s így hogy Herder bántó „filozófiai” jóslata nem teljesedett valósággá, - az sokban múltott a „Magyarság Iskoláján”, s annak jellegzetességein, azaz a „Partikuláin” is, de az emelt fejű, öntudatos debreceni református kollégiumi „polgár” emberi tartásán.

Zárszóként, *Függelék*ként meg kell említeni hogy Debrecen oktatási-nevelési szakirodalmi „építkezéséről”. Sorra születtek ugyanis monográfiák (de nem kritikai teljességgel, és eléggé „nagy léptékben”, - s sajnálatosan jobbra főleg a Kollégiumokról, hiánypótlásra van szükség. Addig s fontosabb toposzok csupán tájékozódó eligazításul – egyben *IDŐRENBENI FELSOROLÁS-vázlatként*, íme:

Irodalom:

Balogh Ferenc: *A DRK Története, adattár-rendszerben*. Debrecen, 1904

Barcsa János: *A DRK és a Partikularitásai*. Debrecen, 1905

S. Szabó József : *A DRK, Debrecen*. 1928

Nagy Sándor: *A DRK, Hajdúhadház*, 1933

Zsigmond Ferenc: *A DRK Története (1538?- 1938)*, Debrecen, 1937

ed. Barcsa József: *A DRK Története. Jubileumi Kiadvány* Budapest 1988.,

Debrecen ed. Kocsis Elemér: *Monográfia a DRK-ról. A DRK Története 1998*. Debrecen

Győri L. János: *A Kősziklára Épült Vár. A DRK Története*, Debrecen 1993

Gál Botond: szövegben idézett újabb összefoglaló művei (lábjegyzetek és Függelék, I. Egy keresztény atomfizikus, 2012...)

Kiegészítő függelék az Egyetemről, és az egyéb – tematikus tekintetből debreceni jelentőséggel bíró - oktatási aspektusokról

Zoványi Jenő: *Magyarország Protestáns Egyháztörténeti Lexikona*, Budapest,/ eredetileg IN: Theologiai Lexicon, Budapest, 1940/, 1977,

Mészáros István: *Középfokú Iskoláink kronológiája és topográfiaja 996-1994*. Akad. Kiadó Budapest, 1988, 366.

Merza József: *Matematika és a Keresztény Gondolkodásmód, Tudomány és Teológia, Konferencia*. Debrecen, 1993

Kántor Sándorné: *Tudós matematikatanárok Hajdú, Szabolcs, Szolnok megyék középfokú iskoláiban*. Debrecen, 2009.

Bölcskey Gusztáv: (V.) *A reformáció kibontakozása Debrecenben*, Budapest, 2008

Marosvári Atilla: *Bodnár Gábor emlékezetének könyve, Szétszórt Árvalányhaj*. USA,- Garnfield. 1995,

Kelemen Elemér: /Ed. *Az 1000 éves magyar iskola*. Budapest, 1996

gr. Klebelsberg Kuno: *A Középkorokról Szóló Törvény* felterjesztése. IN. Glatz Ferenc, Tudomány, Kultúra, Politika. Európa Kiadó, Budapest, 1990.

Gaál Botond: *A Debreceni Egyetem Díszudvarának pantheonja*. MMXIII. Vol. IV. Nr: 1-2. 60-82 Gerundium, Debrecen, 2013

Gaál Botond: *Kis tanszékből nagy egyetem*, MMXII. Debrecen, Gerundium, Vol. III. 2012.